

AARBØGER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

UDGIVNE AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1866.

KJØBENHAVN.

I COMMISSION I DEN GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

THIELES BOGTRYKKERI.

BJERGSTED FUNDET.
BESKREVET *) AF C. F. HERBST.

(Hertil Tavle V.).

Først omtrent ved Aar 1000 e. C. F., eller noget nær samtidigt med Christendommens almindelige Indførelse, lærte man her i Danmark — og ligeledes i Norge og Sverrig — at slaae Mønt, det vil sige, at afpasse Metalstykker af en vis Vægt og ved Hjælp af paaslagne Stempler faae dem anerkjendt af alle Borgere i Staten som almindeligt Bytte- eller Betalingsmiddel i det daglige Handelssamqvem. Man har hidtil ikke opdaget en eneste Mønt, som med mindste Grad af Sandsynlighed kunde antages at være præget her i Landet i den hedenske Tid; thi de under Navnet »Guldbracteater« velbekjendte Stykker fra denne Tid, som forhen af Enkelte have været ansete for Mønter, ere af saagodtsom alle Forskere for længe siden ophorte at henregnes dertil. Som Beviis for, at de ikke have været Mønter, kan anføres, at de i Reglen ere forsynede med Indfatninger og Øskener og altsaa have været bestemte til at bruges som Hængesmykker eller maaskee Amuletter, at de savne ethvert Særkjende, der kunde characterisere dem som Mønter, saasom Angivelse i Skrifttegn eller Mærker af Møntherren, Møntstedet eller Møntmesteren, og fremfor Alt, at de ere af altfor stor Metalværdi, til at de i hiin Tid, da de ædle Metaller havde en langt større Værdi end nu**), kunde

*) I Hovedsagen overensstemmende med et Foredrag, holdt den 2den Mai 1866 paa Oldskrift-Selskabets Møde hos Hs. Majestæt Kongen paa Amalienborg.

***) Guldets Værdi forholdt sig vel i den ældre Tid til Solvets som 8 til 1 (Jydske Lov 3die Bog, 12te Cap.), medens det nu forholder sig dertil omtrent som 15½ til 1; men Solvets Værdi var derimod langt større end nu, som Følge af at det, navnlig inden Amerikas Opdagelse, forekom i betydelig mindre Mængde.

bruges som almindeligt Bytte- eller Betalingsmiddel. Havde de skullet tjene hertil, maatte man nødvendigviis samtidigt have havt et langt større Antal smaa, til det daglige Handelssamqvem passende Underafdelinger af dem, og det vilde være meer end besynderligt, om man nu, da man dog kjender et temmelig betydeligt Antal Guldracteer, ikke skulde have fundet en eneste af saadanne Smaamønter. Det synes derfor at være hævet over enhver Tvivl, at man i den hedenske Tid ikke har slaaet Mønt her i Landet. Derimod udvise talrige Fund, at fremmede Landes Mønter i hiin Tid ere blevne indførte hertil i Mængde; men selv disse ere aabenbart ikke blevne brugte her som egentlig Mønt, men kun som Betalingsmiddel efter Vægt, paa samme Maade som ituhuggede Stykker af Guld og Sølv, med hvilke de saagodtsom altid findes.

De ældste nordiske Mønter man kjender ere fra de samtidige Konger Svend Tveskjæg i Danmark, Olaf Trygvesson i Norge og Oluf Skötkonung i Sverrig, og det synes, at det var paa Erobringstogene til England, i hvilket Land man flere Hundrede Aar tidligere end her i Norden kjendte og brugte at slaae Mønt, at Nordboerne først have lært dette. Det er nemlig en mærkelig Kjendsgjerning, at alle de tre nævnte Kongers Mønter i enhver Henseende, med Undtagelse af Indskrifterne, ligne den samtidige engelske Konge Æthelred II's Mønter, og hvad mere er, de synes endog alle at være slagne af een og samme Møntmester, en Angelsachser ved Navn Godwin *).

Fra denne Tid af, altsaa omtrent fra Aar 1000, haves næsten uafbrudte og rige Rækker af danske Mønter. Disse vare, lige til henimod Middelalderens Slutning, udelukkende af Sølv, men rigtignok af yderst forskjellig Godhed, samt

*) See bl. a. Ramus »Om nogle gamle Mynter, som kunne ansees for de ældste, der i de nordiske Lande ere slagne. (Skand. Litteratur-Selskabets Skrifter, 21de Bind).

af ringe Vægt, og man kan saaledes i dem see et Udtryk for, at det for hiin Tid tjenlige, almindelige Betalingsmiddel maatte være af ringe Metalværdi. At dette til daglig Brug endda ofte har været altfor stort, finder man bekræftet ved, at der i Møntfundene fra hiin Tid forekomme mangfoldige, i to, ja undertiden i fire Dele overhuggede Moner.

Til Brug ved større Udbetalinger havde man imidlertid større Regningsmoner, og af disse var »Marken« den største. Den inddeltes i 8 Ører, af hvilke hver gjaldt 3 Ørtuger, og paa hver Ørtug gik 10 Penninge, saa at der altsaa gik ialt 240 Penninge paa en Mark. Denne Inddeling af Marken vedblev længe aldeles uforandret, og Marken selv, der igrunnen var en Vægtbestemmelse, som svarede til et halvt Pund, vedblev som saadan at være den samme. Men efterhaanden, som Møntherrernes Lyst og naturligviis ogsaa Trang til at gjøre Møntretten indbringende bragte dem til at forringe de af dem slagne Mønters indre Værdi, blev Begrebet af en Mark forskjelligt, eftersom man derved forstod en Mark fiint Sølv eller en Mark Penninge, og man skjelnede derfor snart bestemt imellem Udtrykkene »Vei et Mark« og »Tallet Mark« ligesom imellem »Mark fiint eller brændt Sølv« og »Mark Møntsølv«. For at give et Begreb om, hvorledes Mønternes Værdi forringedes i Henseende til Vægt, skal jeg anføre, at af Svend Tveskjægs Mønter gaaer der omtrent 9 Stykker paa et nuværende Lod, af Knud den Stores danske Mønter derimod 10 à 12 Stykker, og hans Søn Hardeknuds danske Mønter ere endnu lettere, saa at der i Gjennemsnit gaae omtrent 16 Stykker af dem paa et Lod. Mønternes Metalgodhed blev ligeledes efterhaanden forværret, og af de historiske Efterretninger, sees, at de danske Penninge paa Valdemar den Andens Tid vare saa forringede i Værdi, at 3 Mark Penninge kun indeholdt een Mark Sølv, og at de ved Slutningen af det 13de Aarhundrede vare saa

slette, at der ikke indeholdtes mere end een Mark Solv i 6 Mark Penninge *).

Har Retten til at slaae Mønt saaledes været indbringende, er der paa den anden Side tydelige Tegn paa, at Montherrerne have bestræbt sig for at værne om den ved at modarbejde Falskmøntnere. Deels lod man nemlig, lige indtil Midten af det 12te Aarhundrede, anbringe saavel Montmesterens som Møntstedets Navn som Control paa Monterne, og deels bleve strenge Straffe fastsatte for Falskmøntnere **). At disse Midler dog langt fra ikke have formaaet at dæmpe den stærke Fristelse til at opnaae en betydelig Vinding ved at slaae falsk Mønt, vise Møntfundene, og af disse fornemmelig de fra Midten af det 11te Aarhundrede; thi de indeholde en forbausende Mængde af samtidige falske Mønter, hvilke kjendes paa deres ulæselige, meest af Streger bestaaende Indskrifter og paa de barbariske Efterligninger af Fremstillingerne paa de ægte Mønter. Det Mærkeligste ved disse falske Mønter er, at de som oftest ere ligesaa vægtige og af ligesaa godt Sølvsom de ægte, og at det saaledes synes, at Falsknerne ikke have vovet at forøge deres Vinding ved at give deres Mønter synderlig mindre Metalværdi end den de ægte havde. Forklaringen heraf er dog neppe vanskelig. Solv kjendte nemlig enhver Mand og han var vant til at undersøge dets Godhed, idet han med sin Daggert eller Knivsod prøvede dets Hvidhed og Blødhed ***); derimod forstode sikkert kun meget Faa sig

*) H. M. Velschows Afhandling i Molbechs Nordiske Tidsskrift for Historie, Litteratur og Konst, 3die Bind: »Om Kornprisen i Danmark under Erik Eiegod«, S. 388.

**) Efter Knud den Stores Love skulde Haanden afhugges paa Falskmøntneren. See: Kolderup-Rosenvinge, Leges Regis Canuti Magni: Havnæ 1826, pag. 38.

***) I de mange i Museet for de nordiske Oldsager opbevarede Fund af Solvsager fra det 10de og 11te Aarhundrede sees talrige Indsnit i de afhuggede Solvstykker, der have tjent som Betalingsmiddel efter Vægt.

paa at læse Omskrifterne paa Mønterne eller at skjelne de barbariske Fremstillinger paa de falske Mønter fra dem paa de ægte, hvilke sidste dog visselig heller ikke røbede synderlig Kunst.

Efterat man her i Landet i Løbet af henved halvandet Hundrede Aar vedblivende havde forringet Mønternes indre Værdi baade ved at gjøre dem lettere og tillige ved at forværre Sølvets Godhed i dem, skjøndt dette sidste Middel ikke anvendtes i saa høi Grad som noget senere hen i Tiden, kom man under Svend Grathe saa vidt, at der af de, rimeligviis i Begyndelsen af hans Regjering slagne Mønter gaae omtrent 40 Stykker paa et Lod; de veie saaledes kun omtrent en Fjerdedeel af Knud den Stores ældste danske Mønter *). Da begyndte man her, ligesom ogsaa i de andre nordiske Lande og i Tydskland, istedetfor tosidede Mønter at slaae eensidede, af tynde drevne Sølvplader dannede Hualmønter, eller som de almindeligt kaldes »Bracteater«. Sølvpladerne, hvoraf denne Tids nordiske Bracteater dannedes, vare af fiint Sølv men saa tynde og skrøbelige, at de maae have afgivet et yderst upraktisk Betalingsmiddel i det daglige Samqvem. Videst i den Retning have unegteligt Normændene drevet det; thi de norske Bracteater man har fra denne Tid **), ere saa tynde og

*) Fem i den kgl. danske Montsamling opbevarede Mønter fra Svend Grathe (afbildede i Beskrivelsen over danske Mynter og Medailler, II Classe Tab. VIII, Svend Estridsen Nr. 82—83) veie tilsammen 1,86 franske grammes; altsaa er Gjennemsnitsvægten af hver enkelt 0,37 grammes. (En stor Deel af de i Beskrivelsen afbildede danske Mønter fra Middelalderen tillægges der andre Konger end dem, hvortil de, efter Oplysninger fra senere Montfund, nu maae henfores).

**) See Schive: Norges Mynter i Middelalderen. Christiania 1865, Tavle VI—VIII. I den af Professor C. A. Holmboe skrevne lærde Indledning til dette Værk udtales S. XXI den Formening, at disse tynde Bracteater ere de i den ældre Frosthingslov XIV, 12 omtalte »Thveite«, og det antages at 4 af dem gik paa en dagjældende Penning.

lette, at det næsten er ubegribeligt, at de have kunnet tjene som Mont, hvilket dog upaatvivleligt har været Tilfældet. Et svagt Pust blæser dem bort, og jeg veed neppe at characterisere dem bedre end ved at anføre, at jeg troer at den meest praktiske Maade at faae fat paa en enkelt af dem maa have været, at væde Fingerspidsen og tage den dermed.

Hvad de danske Bracteater fra denne Tid angaae, saa vare de ogsaa meget tynde og lette, saa lette, at der af Svend Grathes og Knud den Femtes Bracteater gaae omtrent 60 Stkr. paa et Lod. Men der er en anden Særegenighed ved dem, som vel fortjener at bemærkes. Udarbejdelsen af de Stempler, hvormed de ere slagne, er foretagen med en forholdsviis større Fiinhed og Pyntelighed, end den der er anvendt til de Stempler, hvormed de to-sidede Monter ere slagne, der gik forud for dem, og ligeledes de Monter, der efter kort Tids Forløb atter afløste dem. Dette er saameget mere paafaldende, som disse Bracteater netop ere fra en Tid, da Danmark var haardt hjemsogt af den Borgerkrig, der fremkaldtes ved Svend Grathes, Knud den Femtes og Valdemar den Stores Kamp om Kongevælden.

Man har siden umindelig Tid kjendt en stor Deel af denne Periodes Bracteater, af hvilke de mærkeligste fremstille et kronet Brystbillede i Profil. Som Omskrift have de deels Svend Grathes eller ogsaa Knud den Femtes Navn (SVENO REX eller CANVT REX *), deels kun Navnet paa en By **). Med Hensyn til disse sidste kan det vanskeligt bestemmes, for hvilken af de nævnte Konger de ere slagne, thi Brystbillederne paa dem ligne meget hverandre og kunne ligesaagodt antages at fremstille den ene som

*) See Beskrivelsen over danske Mynter og Medailler, II Classe Tavle VII Nr. 56—60 og Tavle X, Knud den Hellige Nr. 1—5.

***) Sammesteds Tavle VII Nr. 67—71 og Tavle VIII Nr. 72—74, 78, 79 og 81.

den anden af Kongerne. De Byer, hvis Navne fandtes paa de tidligere kjendte Bracteater af dette Slags, vare fem, nemlig ALABVRGA eller Aalborg, AROSIA eller Aarhus, HERINGA eller Hjørring, HORS(enes) eller Horsens og RANROSIA eller Randers, altsaa alle beliggende i Nørrejylland*). Men fra Viborg, den gamle Møntstad, den navnkundigste af de jydsk Byer, den By hvor Kongerne hylledes, kjendte man ingen tilsvarende Bracteate, og hvad der var endnu besynderligere, man kjendte ingen saadan fra den samtidige Kong Valdemar den Store.

Da blev dette Savn afhjulpet ved et lille men mærkeligt Fund, som i 1860 fremkom i Bjergsted Sogn, Kjær Herred, Aalborg Amt. Ved at grave en ny Vei paa Bjergsted Hede fandt nemlig Gaardmand Niels Jensen af Knepholdt By en Leerkrug, indeholdende 148 Bracteater og 3 tynde Mønter (eller saakaldte Halvbracteater) af Sølv, og det hele Fund, som indleveres til Stiftamtmand Dahlstrøm i Aalborg, blev af denne oversendt til den kgl. Mønt- og Medaille-Samling.

Fundet bestod af følgende Stykker:

Danske Bracteater.

1. † REX VALDEM omkring et til Høire vendt Hoved med en eiendommelig Krone. Tavle V Fig 1.

(vog: 0,11 gram. **). 2 Expl.

2. († W) ALDEMARVS IEX om et lignende kronet Hoved som paa Nr. 1. T. V fig. 2. 1 Expl.

*) Fra 3 af disse Stæder, Aalborg, Aarhus og Randers, haves ogsaa samtidige Bracteater, hvorpaa sees et stort Kors, i hvis Vinkler R ALA, AROS og RAND. See Beskr. II Classe Tavle VII Nr. 66 og Tavle VIII Nr. 75—77 samt Harald Hein Nr. 13. Ogsaa fra Kong Svend kjendes lignende Bracteater med et Kors, i hvis Vinkler SVENO. Beskr. II Cl. T. VII Nr. 61—65.

**) Vægten i franske grammes er kun anført ved de ei beskadigede, fuldstændige Expl.

3. † WALDAØARΩ REX om et stort Kors, over hvis Vinkler et andet Kors er lagt. T. V fig. 3.

(vog: 0,23 gram.). 2 Expl.

4. † REGIS. HÖRSENES om et Kors, i hver af hvis Vinkler er en Ring. T. V fig. 4. .

(vog: 0,24 gram.). 1 Expl.

5. † REGIS RÄNDRVΩ IA om et Kors, over hvis Vinkler er lagt et finere Kors med fire Kugler paa hver Ende. T. V fig. 5.

(vog: 0,19 gram., men ei ganske fuldstændig). 1 Expl.

6. † WIBERGIS om et kronet, skjægget Brystbillede. T. V fig. 6.

(vog: 0,22 gram.). 2 Exp.

7. To mod hinanden vendte Hoftebilleder af en Konge og en Dronning, af hvilke Kongen holder et Sværd i Skeden op imellem dem. T. V fig. 7.

(vog: 0,17 gram.). 3 Expl.

8. To lignende Hoftebilleder, men her er en Palmegreen anbragt imellem dem og Kongen holder et draget Sværd paa Skulderen. T. V. fig. 8.

4 Expl.

9. Omtrent som foregaaende, med Undtagelse af, at her er et Scepter anbragt imellem Hoftebillederne. T. V fig. 9.

(vog: 0,2 gram.). 1 Expl.

10. Som foregaaende, undtagen at her imellem Hoftebillederne er anbragt en Fane, bestaaende af en Stang, ved hvilken en Fugl med udbredte Vinger holder sig fast med Næb og Kloer; fra Fuglen hænge 3 Qvaster ned. T. V fig. 10.

1 Expl.

11. To mod hinanden vendte Hoftebilleder af en Konge og en Biskop, af hvilke Kongen holder et draget Sværd paa Skulderen og Biskoppen holder sin Bispestav foran sig. T. V fig. 11.

(vog: 0,19 gram.). 1 Expl.

12. Et Portal med tre Taarne; derunder et kronet Hoved vendt mod Venstre og foran dette formcentlig Spidsen af et Sværd. T. V fig. 12.

3 Expl.

13. Et Portal med tre Taarne, og derunder et modvendt kronet Brystbillede imellem to Stjerner. T. V fig. 13.
1 Expl.
14. Ligeledes et Portal med tre Taarne, men derunder sees et modvendt krønet Hoved med stort Skjæg. T. V fig. 14.
2 Expl.
15. En stor og eiendommeligt dannet Krone, ovenpaa hvilken 2 Fugle ere anbragte. Under den er en Stjerne imellem to Ringe. T. V fig. 15. (vog: 0,19 gram.). 1 Expl.
16. Et Sværd og en Bispestav, lagte overkors; i hver af Vinklerne imellem dem en Lilie. T. V fig. 16. 1 Expl.
17. En noget lignende Bracteat; men hvorpaa Sværdet og Bispestaven vende til de modsatte Sider. T. V fig. 17.
(vog: 0,2 gram.). 1 Expl.
18. Et til Høire vendt, kronet (?) Hoved, foran hvilket er en Bispestav. T. V fig. 18. 3 Expl.
19. Tre Taarne, staaende paa en tredobbelt Bue, og under denne en Bispestav. Med svage og ulæselige Spor af Omskrift. T. V fig. 19. 1 Expl.
20. En lignende, men forskjellig Bracteat; uden Spor af Omskrift. T. V fig. 20. 3 Expl.
21. Et Portal med tre Taarne, og i det en Korsstav imellem to smaa Kors. T. V fig. 21. 3 Expl.
22. En Bygning med tre Taarne. T. V fig. 22.
12 Expl.
23. A T N V S € (d. e. Agnus dei *). Guds Lam med Glorie om Hovedet. Over dets Ryg tre Ringe og under dets Bug een Ring. T. V fig. 23. 3 Expl.
24. Guds Lam med Glorie om Hovedet. Bagved det en Palmegreen (?) og bag dets Hals et Sværd. Foran det og under dets Bug fire Ringe. T. V fig. 24. 1 Expl.

*) € istedetfor € i Agnus er aabenbart en Skjødesløshed af Stempelskjæreren. Middelalderens Monter frembyde hyppige Exempler paa lignende Feiltagelser.

25. Guds Lam, men uden Glorie om Hovedet, holdende en Korsstav, hvorfra udgaaer Noget, der ligner en Fuglevinge eller vel snarere en Palmegreen. Foran det et Scepter og under dets Bug flere Ringe. T. V fig. 25.

(vog: 0,19 gram.). 1 Expl.

26. Guds Lam med Glorie om Hovedet, holdende en ziirlig Korsstav. Foran det Λ (Agnus dei? Alaburga? Arosia?). T. V fig. 26. 5 Expl.

27. En Vædder*) med Forbenet paa et lignende Fodstykke som det, hvorpaa Guds Lam i Almindelighed er fremstillet (see Nr. 23). Den synes at holde en Bispestav; foran den staaer et V (Valdemarus? Viberga?), og om den ere 3 Ringé anbragte. T. V fig. 27. 1 Expl.

28. Duen (den Helligaand) med udspilede Vinger. Omkring den to Ringe og to Punkter. T. V fig. 28. 1 Expl.

29. Lignende foregaaende; men her er Duen omgivet med fem Ringe. 1 Expl.

30. Lignende Fremstilling; men Duen er her omgivet med to Lilier og to Ringe. T. V fig. 29. 1 Expl.

31. En til Hoire vendt Grif, hvorunder to Ringe. T. V fig. 30. 3 Expl.

32. Et Kors, hvis Arme ere snoede og hver for sig have en umiskjendelig om end vel tilfældig Liighed med Griffens Hale paa Nr. 31. Over dets Vinkler er lagt et Liliekors med en Ring i Midten. T. V fig. 31. 1 Expl.

33. Et Kors med en indadvendt Lillie i hver Vinkel. T. V fig. 32. 1 Expl.

34. Et Kors med en bladformet Figur i hver Vinkel. T. V fig. 33. (vog: 0,21 gram.). 6 Expl.

35. Et Kors, i hver af hvis Vinkler er en Fjeder eller et krumbøiet Blad. T. V fig. 34. 1 Expl.

*) Syndofferets Buk (Forsoningen). See 3die Mose Bog 16 Cap. V. 15—27.

36. Et bredt Kors, over hvis Vinkler er lagt et tyndere Kors med to Roser og to Ringe paa Armenes Ender. T. V fig. 35. 17 Expl.

37. Lignende Fremstilling; men istedetfor de to Arme med Ringe paa Enderne er her kun en Ring i hver af det brede Kors's to Vinkler. 9 Expl.

38. Som foregaaende, med Undtagelse af, at istedetfor de to Arme med Roser paa Enderne er her to Arme med en Kugle paa hver Ende. 5 Expl.

39. Et bredt Kors som paa Nr. 35; i hver af dets Vinkler et Punkt og en Rose. 24 Expl.

40. Et lignende Kors; i de tre af dets Vinkler et Punkt og en Ring, og i dets fjerde Vinkel et Punkt og en Rose. 4 Expl.

Norske Mønter og Bracteater.

41. Tynd Mønt eller saakaldet Halvbracteate. Adv. Modvendt Brystbillede med et Spyd (Scepter?) ved dets høire og en Korsstav ved dets venstre Side. Rev. Et dobbelt Kors med en Kugle i hver Vinkel. Schive: Norges Mynter i Middelalderen. T. XVIII fig. 26, a. 1 Expl.

42. Bracteate. Modvendt, kronet Brystbillede med stort Skjæg. Ved dets høire Side et Sværd og ved dets venstre et Liliescepter. Udseendet af denne Bracteate, der neppe før har været kjendt, gjengives i hestaaende Afbildning. (vog. 0,14 gram., men ei ganske fuldstændig). 1 Expl.

43. Bracteate. Kronet Hoved, vendt til Høire. Ved dets Sider: REX. Jfr. Schive T. VII fig. 56. 1 Expl.

44. Bracteate, hvorpaa B. Schive T. VII fig. 26. 1 Expl.

45. dito, hvorpaa N. Schive T. VII fig. 44. 1 Expl.

46. dito, hvorpaa R. Schive T. VII fig. 32. 1 Expl.

47. dito, hvorpaa T. Schive T. VII fig. 46. 1 Expl.

48. dito, hvorpaa C. Schive T. VII fig. 53. 2 Expl.

49. Bracteater, hvorpaa et Kors med en Kugle i hver Vinkel. Noget forskjellig fra de tidligere kjendte Bracteater af lignende Slags og derfor afbildet her. 1 Expl.

50. En lignende, men dog forskjellig Bracteateat, hvis Udseende gjengives i hosstaaende Afbildning. 1 Expl.

51. Bracteateat med et Kors, paa hver af hvis Ender er en Kugle. Jfr. Schive T VII fig. 112. 1 Expl.

52. Bracteateat med et Patriarchalkors. Schive T. VII fig. 23. 2 Expl.

Mønter fra Utrecht.

53. Tynd Mønt eller Halvbracteateat. Adv. Et modvendt Brystbillede med oprakte Hænder. Red. † ∞ † . . . om et Kors med en Kugle i hver Vinkel. P. O. van der Chijs: de Munten der Bisschoppen, van de Heerlijkheid en de Stad Utrecht. Tab. XXXI, Laatste Supplement Nr. 6. 2 Expl.

Af de mange forskjellige, ovenfor beskrevne Bracteater, som jeg har henført til Danmark, har ikke en eneste hidtil været bekjendt. At de alle ere danske anseer jeg for utvivlsomt paa Grund af mange mindre Overeensstemmelser imellem dem. Med Undtagelse af Nr. 1 og 2, der ere noget mindre og lettere, ere nemlig alle de øvrige temmelig nær af samme Størrelse og Vægt *); de ere alle af tilnærmelsesviis lige Metalgodhed, efter Udseendet 14 lodige; og de have alle en fuldkommen eensartet Perlerand. Desuden er der en umiskjendelig Liighed imellem Kronerne paa T. V fig. 7—13 og 18; de eiendommelige Perlerækker langs Taarnene paa fig. 12, 14 og 21 sees ogsaa paa Palme-grenene paa fig. 8 og 24; samme Slags særegne Straaler

*) I Gjennemsnit 0.2 gram., saa at der gnaer omtrent 72 Stk. af dem paa et Lod dansk Solvrægt.

eller Takker ere anbragte paa Taarnene fig. 20—22; den samme Maade, hvorpaa Stempelskjæreren har fremstillet Haarene paa de kronede Hoveder fig. 1, 8, 10 og 18, er benyttet ved Gjengivelsen af Ulden paa Guds Lam fig. 23—27 og af Fjerene paa Griffens Hals fig. 30; den besynderlige, en Hærtot lignende Skikkelse, som Griffens Hale har faaet paa fig. 30, kommer tilsyne igjen i Korsets Arme paa fig. 31 og tildeels i Kronens Blade paa fig. 15; lignende Lilier med Støvtraade, som den paa fig. 15, forekomme ogsaa paa fig. 31 og 32; de af Ringe dannede Kors paa fig. 24 og 26 ere aldeles eens; og endelig vidne, om end i ringere Grad, de hyppige Ringprydelser paa fig. 15, 23—25 og 27—30 om Overeensstemmelse baade i Tid og Forarbeidsningssted.

Af de faa Bracteater i Fundet, der have mere betegnende Indskrifter (og til hvilke jeg saaledes ikke henregner fig. 23, 26 og 27) maae de tre under fig. 1—3 afbildede, der bære Indskriften VALDEMARVS REX, uden mindste Tvivl tillægges Kong Valdemar den Første. Der er imidlertid den Forskjel imellem dem, at de to første ere betydeligt mindre i Omfang end fig. 3 og kun veie halvt saa meget som denne, saa at de synes at være udmøntede til at gjælde det Halve af den. Det er ogsaa muligt, at disse to Bracteater, paa hvilken Kongens Hovedbedækning er af en besynderlig Form, der snarere ligner Bispehuen paa fig. 11 end en Krone, ere lidt ældre end de øvrige danske Bracteater i Fundet og stamme fra Tidsrummet imellem 1154, da Valdemar blev hyldet som Konge paa Viborg Thing, og Slutningen af Aaret 1157, da han blev kronet i Roskilde af Erkebiskop Eskil. Idetmindste stemme de i Henseende til Størrelsen (om end ikke i Vægt) overeens med en til denne Tid hørende Bracteate, der opbevares i Christiania Universitets Møntkabinet og i Aaret 1840 blev funden ved Gaarden Dælie i Hedemarken. Paa denne Bracteate, der er præget under Kong Knud den Femte,

sees hans modvendte kronede Hoved og derom † CANVT. REX. DAN *), og den veier ifølge Opgivende 4ass., eller omtrent 0,19 gram., saa at den i Vægt noget nær svarer til de almindeligt bekjendte Bracteater fra denne Tid. Hvad derimod den tredie af de nævnte Bracteater med Valdemars Navn (fig. 3) angaaer, da antager jeg, at den er præget efter Slaget paa Grathehede og Kongens kort derpaa følgende Kroning i 1157, idet den baade i Størrelse og Vægt stemmer fuldkommen overeens med de øvrige Bracteater i dette Fund og navnlig med Fig. 7—11, om hvilke jeg nedenfor skal udtale mig nærmere.

Foruden disse tre indeholdt Fundet endnu kun tre Slags Bracteater med mere betegnende Indskrifter, nemlig de tre der ere afbildede paa T. V fig. 4—6 og som alle bære Navne paa Møntsteder. Det ene Slags (fig. 6) ligner forsaavidt de ovf. S. 391 nævnte Bracteater fra de fem norrøjske Stæder, som Fremstillingen derpaa er et kronet, i Enkelthederne iøvrigt temmelig forskjelligt, Brystbillede; men Omskriften er WIBEBGIS, en paafaldende Variation af den fra mange tidligere Mønter bekjendte Form VIBERGA**), og vi have saaledes her den før savnede Bracteate fra Staden Viborg. De to andre Slags, der ere afbildede fig. 4—5, ere fra to af de S. 392 nævnte Møntstæder, Horsens og Randers, men Fremstillingerne paa dem ere forskjellige fra de tidligere kjendte og ligeledes Omskrifterne, idet der til Byernes Navne her er foiet „REGIS“.

*) Afbildet Tab. II fig. 132 i C. A. Holmboe's Afhandling: De prisca re monetaria Norvegiæ et de numis seculi duodecimi nuper repertis. Christianiæ 1841. Prof. Holmboe antager i dette Skrift, at Bracteatene bor tillægges Kong Knud VI; men paa denne Konges Tid brugtes, saavidt man hidtil veed, ikke Bracteater men meget større og af daarligere Solv forarbejdede Mønter, og den maa saaledes uden Betænkning henføres til Knud V.

**) See bl. a. Sando Fundet i Ann. n. Oldk. 1863. S. 380.

Byerne kaldes altsaa paa dem »Kongens Horsens« og »Kongens Randers«, og det er saavel efter dette Tillæg til deres Navne*), som efter Bracteaternes Eensartethed i Character og Størrelse med de øvrige Bracteater i Fundet, høist rimeligt, at de ere slagne efterat Valdemar var bleven Enekonge og var bleven kronet.

Af de øvrige Bracteater i dette Fund maa jeg fornemmelig henlede Opmærksomheden paa en lille Række af fem Slags (fig. 7—11), der vel ere uden Indskrifter, men hvis Fremstillinger forekomme mig at tale høit og tydeligt nok. De danne ligesom et sammenhængende Hele og afgive en ligesaa smuk som interessant Illustration til det heldige Vendepunkt i Danmarks Skjæbne, da Borgerkrigen ophørte efter Slaget paa Grathehede og Valdemar blev Enekonge. De fire af dem (fig. 7—10) have det tilfældes, at man paa dem alle seer Hoftebillederne af en Konge og en Dronning, vendte imod hinanden, men paa den ene af dem holder Kongen et Sværd i Skeden op imellem sig og Dronningen, hvorimod han paa de tre andre holder et draget Sværd paa Skulderen og der imellem ham og Dronningen er anbragt, paa den ene en Palmegreen, paa den anden et Scepter og paa den tredie en Fane. Paa den femte af disse Bracteater (fig. 11) er ligeledes fremstillet to mod hinanden vendte Hoftebilleder, men her af en Konge og en Biskop. Kongen holder ligesom paa de foran nævnte et draget Sværd paa Skulderen og Biskoppen holder Tegnet paa sin kirkelige Myndighed, sin Bispestav, foran sig.

*) Det maa dog bemærkes, at det ene af de tidligere kjendte, S. 392 Anm. *) nævnte Slags Bracteater har Indskriften R ALA, hvilken sandsynligviis maa fortolkes ved »Regis Alaburga«, i Liighed med den ovenanførte Benævnelse for Byerne Horsens og Randers. Allerede i den 1851 udkomne 1ste Deel af Fortegnelsen over O. Devegges Mont- og Medaille-Samling har man, skjøndt med nogen Tvivl, ret heldigt forklaret disse Bogstaver ved »Alaburga Regia«.

At denne eensartede og sammenhørende Række Bracteater maa have Hentydning til bestemte, mærkelige Begivenheder, er indlysende, og man behøver ikke at lede længe blandt de historiske Begivenheder, der fandt Sted paa den Tid, da Bracteaterne omtrent ere slagne, for at finde dem, hvorpaa de passe. Efter det bekjendte Gjæstebud den 9 August 1157 hos Kong Svend i Roskilde, hvor Knud den Femte blev myrdet, flygtede Valdemar til Jylland, og paa samme Tid han der samlede Tropper for at møde Kong Svend, holdt han i Viborg Bryllup med Kong Knuds Halvsøster, den skjøne Prindsesse Sophie. Kort Tid efter, St. Severins Dag den 23 October 1157, stod Slaget paa Grathehede, i hvilket Kong Svend blev dræbt, og efterat Valdemar saaledes var bleven Enekonge og Borgerkrigen var endt, blev han, endnu i Slutningen af samme Aar, kronet i Roskilde af Erkebiskop Eskil.

At Fremstillingerne paa Bracteaterne tyde hen paa det ved disse Begivenheder for Landet og Kongen vundne Resultat, forekommer mig at være utvivlsomt. Den for hiin Tids Monter høist ualmindelige Fremstilling, at Dronningens Billede er anbragt med og ligeoverfor Kongens, passer som Udtryk for Glæden over det af Kong Valdemar nyligt indgaaede Ægteskab; det i Skeden stukne Sværd som han rækker Dronning Sophie som Tegn paa at Krigen var endt, Fredens Symbol Palmen, Herskermagtens Særkjende Scepteret og Landets Fane, hvilke ere anbragte imellem dem, ere alle Udtryk for den Tilfredshed, Kongen og Landet følte over at Betingelserne for en bedre og roligere Fremtid vare naaede; og endelig slutter Bracteaten med den ligeoverfor Kongen anbragte Biskop, der neppe kan forestille Andre end Erkebiskop Eskil, sig hertil, som en Hyldest mod Kirken og en Antydning af det Hensyn, Kongen tog og vilde tage til den.

Denne sammenhørende Række af Fremstillinger, der supplere og oplyse hinanden, og til hvilke de to med de

selv samme Symboler omgivne »Guds Lam» paa fig. 24 og 25 slutte sig, give disse Bracteater en særegen Betydning ogsaa i numismatisk Henseende. De blive snarest at ansee for et Slags Skuepenge eller historiske Mindepenge, og man vil ikke kunne opvise noget Sidestykke til dem blandt de øvrige nordiske Mønter fra Middelalderen, ja neppe nok blandt de øvrige europæiske Mønter fra den Tid.

Paa den ene af de senest omtalte Bracteater er der endelig en Fremstilling, som særskilt fortjener at omtales. Det er den paa fig. 10 fremstillede Fane, som bestaaer af en Fanestang med en dertil heftet Fugleskikkelse, hvorfra Snore eller Qvaster hænge ned. Denne Form af Fanen synes nemlig klart at vidne om, at de Danske endnu paa Valdemar den Stores Tid have benyttet det samme Fanemærke, Odins Ravn, som de i den hedenske Tid brugte paa deres Hærtoge*), og det er saaledes ogsaa sandsynligt, at »Ravnen» fremdeles er bleven brugt af de Danske lige til Slaget ved Lyndanisse 1219, da »Danebroge» — uanseet hvorledes man end vil forklare den poetiske Beretning om dens pludselige Fremkomst i de Danskes Rækker — første Gang træder frem, og fra hvilken Tid den uafbrudt har været Landets Hovedfane.

Af de i det ovenbeskrevne Fund fremkomne danske Bracteater ere upaatvilelig de sidstomtalte, der have Hentydning til de i Slutningen af Aaret 1157 stedfundne Begivenheder, de yngste, og saavel af Hensyn til dem som fordi Fundet ikke indeholdt en eneste af de i en noget senere Tid af Valdemar den Førstes Regjering slagne to-sidede Mønter, der ere forholdsviis store og udmøntede af betydelig slettere Sølv**), troer jeg, at den Tid, da Bjerg-

*) See herom især Scr. R. D. T. II p. 485.

**) See f. E. Beskr. over danske Mynter II Cl. T. XV Nr. 28 og 32 samt Till. T. III Nr. 1—4 og 7—8.

sted-Fundet kan antages at være nedlagt i Jorden, maa ansættes til de nærmeste Aar efter Slaget paa Grathehede. De faae norske Heel- og Halvbracteater og ligeledes de to Halvbracteater fra Utrecht, hvilke indeholdtes i Fundet, afgive intet sikkert Holdepunkt for Tidsbestemmelsen, men modtage derimod selv en saadan ved dette Fund.

Med Kong Frederik den Syvendes efterladte Oldsagsamling, der efter hans Død blev overladt som Gave til Museet for de nordiske Oldsager, har dette erholdt et mærkeligt Hængesmykke eller maaskee Udmærkelsestegn, som aabenbart horer til samme Tid som nogle af de i ovenstaaende Beskrivelse nævnte Bracteater, og jeg troer at det vil blive vel optaget, om jeg benytter nærværende Leilighed til at lade det blive mere almindeligt bekjendt. Det er den i hosstaaende Åfbildning gjengivne Bronze-Bracteat, hvorpaa er fremstillet et kronet Hoved, ved hvis Sider nogle Bogstaver ere anbragte. Disse kan jeg vel ikke forklare og det vil ligeledes neppe være muligt at afgjøre, hvilken af de tre samtidige Konger, Svend Grathe, Knud den Femte og Valdemar den Forste, der skal være fremstillet paa Smykket; men dette ligner saameget, i Henseende til Stilen og navnlig Kronens og de nedhængende Lokkers Form, de ovf. S. 391 omtalte Bracteater fra de to førstnævnte af disse Konger og fra de norrøjske Stæder, at der ikke kan være nogen Tvivl om at det horer til samme Tid. Der er paa begge Sider af Smykket stærke Spor af Forgyldning, og det er indfattet i en forgyldt Broncering, som ved at tilfiles har faaet Udseende af en snoet Traad. Det er endelig forsynet med en Øsken, i hvilken en lille riflet Ring er

anbragt; men denne Øsken sidder besynderligt nok nedenfor istedetfor ovenover Kongens Hoved, saa at dette, naar Smykket blev baaret, kom til at sees i omvendt Stilling, og jeg kan ikke tænke mig anden Grund til at Øskenen er anbragt saaledes, end at man har villet undgaae at dække noget af Kronen med den. Smykket er fundet imellem Roskilde og Leire, og det har i Museet for de nordiske Oldsager Nr. 21519.
